

ÇAĞDAŞ ÖYKÜCÜLÜĞÜMÜZE KISA BİR BAKIŞ

Çağdaş türk öykücülüğünün oluşum ve gelişimine yön verenler Feridun Andaç

Soruşturma sözcüğünün eylemsel anlamını; "Bir durumla ilgili olarak her şeyi bütün ayrıntılarıyla öğrenmek için birçok kişinin bilgisine başvurmak" olarak tanımlıyor Türkçe Sözlük (Kemal Demiray, 1990).

Her şeyi bütün ayrıntılarıyla öğrenmek konusunda sorumlu/yanıtlı soruşturmaların günümüzde o işlev yerine getirebildiğine pek inanası gelmiyor insanın! Neden, dersiniz; medya, böylesi değerlendirmelerde okuru / yazarı bir tür kolaycılığa, sıradan değerlendirmelere itiveriyor. "Her derde deva" örneği; öğrenme, öğretme, gösterme biryana; "anında görüntü ver" dercesine, ivedilikle alınan bilgi, görüş alışverişiyle reçeteler türetilince işlevsel inandırıcılık ortadan kalkıyor. Bunu medya kendi virüsünden var ediyor; sonra da dönüp bu var ettikleriyle, "medya maydanozları" diye de alay ediyor.

Bu karmaşa ortamında, vitrinin olabilir, ama meydanın hep onlarda olmadığını karınca kararınca çabalarıyla kanıtlmaya çalışan yazın/kültür dergileri de yer yer bu tür konulara yönelerek nabız yoklama girişimlerinde bulunuyorlar.

Bizde yazın/kültür dergiciliği öyle uzun süreli plana/programa dayalı olarak kotarılamadığı için; bu tür gününbirlik akla gelmelerle; 'an'a, 'gün'e, 'zaman'a, 'özel durum'a uydurmalarla sık sık soruşturma/dosya hazırlama girişimlerinde bulunulur.

Varlık, 60. yıl nedeniyle Temmuz sayısında "Çağdaş türk edebiyatının oluşum ve gelişiminde en büyük pay sahibi" olan romancı, şair, öykücü, eleştirmen-denemeci-incelemecileri belirlemeye yönelik bir soruşturma dosyası düzenlemişti.

Soruşturmanın yanıtlarına göz atınca; acaba yazınımız da giderek bir takım düzenine mi indirgeniyor diye düşündüm doğrusu! İleri üçlü, orta saha, defans, sağ bek, sol bek, kaleci, yedekler... Kaptan! Ve bunun arka planı; antrenör, teknik direktör, masör... Hakemler!

Bu, yazınsal değerlendirmede bir ölçüt değil elbet.

Bu tür soruşturmalar, kamuoyu araştırması niteliği taşımasa da; yine de, yazınsal ortamın nabzını, eğilimlerini, yönelimlerini belirlemeye/saptamaya dönük birtakım somut verileri ortaya koyuyor koymasına da... soruşturmalarla, dahası ödüllerle yan ve yön tayin edicilik konumuna getirilmek pek anlamlı gelmiyor bana.

Gerçi soruşturma 'sunu'sunda her ne kadar; "Bu soruşturma dosyasını hazırlarken amacımız, bir anlamda Çağdaş Türk edebiyatıyla yaşıt olan Varlık dergisinin 60. yıl sayısında şair ve yazarlarımızın görüşlerinden yola çıkarak, gerek yapıtlarıyla, gerekse kimlikleriyle edebiyat ortamına yaptıkları etki açısından Cumhuriyet dönemi edebiyatımızın oluşumunda ve gelişiminde en çok söz sahibi olan imzaları saptamaya çalışmaktı. Soruşturmamızdan çıkan kesin bir değerlendirme sayılaaz kuşkusuz. Ama bu konuda bir fikir vereceğine de inanıyoruz" denilse de; Varlık, yazın ve kültür ortamımızın iyice söngünleştiği bir dönemde, bence; işi biraz daha kapsamlı bir boyutta ele alıp bu konuyu bir yöneylem araştırmasıyla okuruna sunmalıydı. 60 yıla gelen birikimine de bu yakışırdı, kanımca... Mademki bir kalıttan

söz ediliyor; medyanın cilalı dergilerinden ayrılan kimliğini de bu anlamda ortaya koymalıydı.

Yazın, Tarihiyle Vardır!

Yazınımızın çağdaşlaşma serüveninin oluşumuna bugünden bakıp değerlendirmede aslında pek yol aldığımız söylenemez. Yazınsal birikimin bu yöndeki türsel ayrımını içeren, yönelimlerini belirleyen, tematik eğilimlerini sergileyen, çağdaşlaşma serüvenini dile getiren, modernleşme yolundaki aşamalarını/kaynaklarını ortaya koyan eleştirel tarihi yazılmadı henüz.

Bir ülkenin siyasal, ekonomik, toplumsal tarihi kadar yazın tarihi de önemlidir. Yazın, tarihiyle vardır! Üstelik bunları birbirinden ayrı düşünemeyiz. Yazının varoluş ve gelişme koşulları toplumsal yaşamın oluşum süreçlerinde biçimlenir. Goldmann, "İktisadi ve toplumsal etkenlerin edebiyatın doğuşu üzerindeki etkisi"nden söz ederken, bu için durmun kaçınılmazlığının da altını çizer.

Karşılıklı etkileşimde belirleyici olanı değerlendirmek; kalıta dönüşeni bu değerler bütünü içinde görebilmek ise, ancak yazılan bir tarihle mümkündür.

Yazın alanımızdaki bu eksiklik öteden beri hep vurgulanagelir. Sözü ettiğimizi belirleyici kılan birikimin bugüne değin sağlıklı biçimde değerlendirilip ortaya konulamaması; bu tür soruşturmalar sonucunda ortaya çıkan görünümün ne ölçüde doğru tesbitleri içerdiği üzerine de düşündürüyor insanı.

Birikime Bakarken

Yine Varlık'ın soruşturmasına dönersek; bence, burada, ortaya çıkan sonuçlardan çok bu sonuçların ardındaki gerçeği gözlemek asıl ilgiye değer olanı.

Soruşturmaya yanıt verenleri beşi şair, dokuzu eleştirmen, biri denemeci, üçü öykücü, biri romancı, on üçü de roman ve öykü yazarı. Toplam otuz iki kişi.

Verilen yanıtlara göre, çağdaş Türk öykücülüğünün oluşum ve gelişiminde" katkısı olanlara bir göz atalım:

Sait Faik (30 oy) Yaşar Kemal (2 oy) Sabahattin Ali (22) Hulki Aktunç (2) Memduh Şevket Esendal (13) Orhan Duru (2) Bilge Karasu (9) Demir Özlü (2) Ömer Seyfettin (8) Vüs'at O. Bener (2) Haldun Taner (8) Onat Kutlar (2) Nezihe Meriç (8) Oktay Akbal (2) Orhan Kemal (7) Oğuz Atay (2) Aziz Nesin (5) Selahattin Enis (1) Tomris Uyar (4) Pınar Kür (1) Leyla Erbil (4) Muzaffer Buyrukçu (1) Refik Halit Karay (3) Fahri Erdiç (1) Füzûzan (1 oy) Tarık Dursun K. (1) Fakir Baykurt (1) Hüseyin Rahmi (1) Talip Apaydın (1) Tahsin Yücel (1) Bekir Yıldız (1) Kemal Tahir (1) Nazlı Eray (1) Selim İleri (1) F. Celâlettin (1) Adnan Özyalçın (1) Kenan Hulusi (1) Feyyaz Kayacan (1)

Ortaya çıkan tablo bir yanıla (belirli adların anılması açısından) gerçekçi, ama birçok yanıla da eksik, bence!

Öykücülüğümüzün çağdaşlaşma yolundaki ilk adımı Ömer Seyfettin'le başlar. Öykü yazmaya/okumaya yönelen biri bu kalıta ilk elden ulaşsın ulaşsın; öykücülüğümüzün gelişim

çizgisinde onun açtığı yol/yön belirgindir, etkileyicidir. Aynı dönemde öykülerini yayımlayan kuşakdaşı Memduh Şevket Esendal'la birlikte Ömer Seyfettin bu oluşumun ilk önemli adı. Onu Esendal'ın önüne geçiren ise; dildeki yenileşme çabasının yanı sıra öykü tekniğine bunu ağırdırmasıdır. Öykü anlatısı; serim> düğüm; çözüm bölümleriyle birlikte, tragedyanın üç birlik kuralının (zaman> yer> olay birliği) belirgin yanlarının bu anlatıda yeni bir biçimde kullanılması ilk kez onun öyküsünde kimlik kazanır.

"Milli bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ milli bir lisan ister."* diyen Ömer Seyfettin'in bir başka önemli yanı, yazma eylemi üzerine düşüncelerini dile getirmesidir. Bir yanıla uygulayıcı, diğer yanıla da, kendi ölçülerinde kuramsal/düşünsel boyutta düşünen bir (eylem adamı) kimliğiyle ardılı kuşaklar için etki kaynağı olmuştur. Esendal; daha silik, içe dönük kalmıştır! Onun öyküsü, öykücü kimliği asıl gelişme döneminde öne çıkar; etkileyici olur.

Bu iki öykücümüz; kuruluş dönemi'nin olduğu kadar, sonraki dönemlerde de iyice belirginleşecek olan ana yönelimlerin uç noktalarını oluştururlar. Sanırım, bu yan hep göz ardı ediliyor! Bu gelişim çizgisine, kaynaklar/etkilere göre dönemsel bir sıralama yaptığımızda; öykücülüğümüzün çağdaşlaşma yolundaki genel görünümünü de burada açıkça görebiliyoruz.

(D)KURULUŞ DÖNEMİ: 1870-1930

(1) Hazırlık/etkiler: (1870-1900)

Ahmet Mithat, Emin Nihat, Samipaşazade Sezai, Nabizade Nâzım, Hüseyin Cahit Yalçın, Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Ercüment Ekrem Talu, Hüseyin Rahmi Gürpınar.

(2) Çağdaşlaşma Yolundaki İlk Adımlar: (1900-1930) Ömer Seyfettin, Memduh Şevket Esendal, Yukap Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Refik Halit Karay, Selahattin Enis, F. Celâlettin, Osman Cemal Kaygılı, Reşat Nuri Güntekin, Kenan Hulusi Koray, Nahit Sırrı Örik.

II. ARAYIŞ DÖNEMİ: 1930-1940

Sadri Ertem, Ahmet Naim, Kemal Bilbaşar, Halikarnas Balıkcısı, Reşat Enis, Mahmut Yesari, Bekir Sıtkı Kunt, İlhan Tarus, Umran Nazif, Mehmet Seyda, Samim Kocagöz, Samet Ağaoğlu, Necip Fazıl Kısakürek.

III. GELİŞME DÖNEMİ: 1940-1950 Sabahattin Ali, Sait Faik, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Kemal Tahir, Oktay Akbal, Sabahattin Kudret Aksal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Faik Baysal, Haldun Taner, Tarık Buğra, Necati Cumalı, Orhan Hançerlioğlu, Salim Şengil, Fahri Erdiç, Afif Yesari, Rıfat Ilgaz, Naim Tiralı.

IV. MODERNLEŞME YOLUNDA: 1950-1960 Nezihe Meriç, Vüs'at O. Bener, Bilge Karasu, Orhan Duru, Ferit Edgü, Feyyaz Kayacan, Onat Kutlar, Demir Özlü, Tahsin Yücel, Adnan Özyalçın, Erdal Öz, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Muzaffer Buyrukçu, Tarık Dursun K., Muzaffer Hacıhasanoğlu, Demirtaş Ceyhun, Zeyyat Selimoğlu, Hakkı Özkan, Şahap Sıtkı, Orhan Çubukçu, Necdet Ökmen.

V. YAPILANMA DÖNEMİ: 1960-1970 Sevim Burak, Yusuf Atılgan, Leyla Erbil, Sevgi Soysal, Füzulan, Tomris Uyar, Meral Çelen, Nevin İşlek, Nursen Karas, Necati Tosuner,

Selim İleri, Kâmuran Şipal, Mahmut Özey, Bekir Yıldız, Gülten Dayıoğlu, Fersan Gürel, Remzi İnanç, Nahit Eruz, Behiç Duygulu, Dursun Akçam, Yusuf Ziya Bahadırlı, Afet İlgaz, Mehmet Başaran, Nevzat Üstün, Kerim Korcan.

VI. YENİDEN OLUŞUM DÖNEMİ: 1970-1980 Adalet Ağaoğlu, Hulki Aktunç, Ayhan Bozırat., Ahmet Say, Nedim Gürsel, Nazlı Eray, Ayşe Kilimci, Mustafa Kutlu, Selçuk Baran, Aysel Özakın, Tezer Özlü, Yıldız İncesu, Şiir Erkök (Yılmaz), Oğuz Atay, İnci Aral, Osman Şahin, Hasan Kıyafet, Muzaffer izgü, Ümit Kaftancıoğlu, Fethi Savaşçı, Yüksel Pazarkaya, Celâl Özcan, Metin İlkin, Burhan Günel, Hakkı Gümüştaş, Kemal Ateş, Durali Yılmaz, Naci Girginsoy, Mustafa Balel, Necati Güngör, Sevinç Çokum, Rasim Özdenören, Şevket Bulut, Lütfi Kaleli, Kemal Bekir, Güven Turan, Şükrü Bilgiç.

VII. YENİLEŞME DÖNEMİ: 1980-1990 Işıl Özgentürk, Fazlı Yalçın, Cafer Hergünsel, Feyza Hepçilingirler, Nadir Gezer, Günseli İnal, Pınar Kür, Afşar Timuçin, İzzet Yaşar, Esmâ Ocak, Engin Karadeniz, Fuat Altınsay, Fatma Ü. Aren, Nursel Duruel, Sevda Kaynar, Kandemir Konduk, Ali İhsan Mıhçı, İsmet Tokgöz, Gürhan Uçkan, Hüseyin Akyüz, Erendiz Atasü, Mahmut Alptekin, Habib Bektaş, Ahmet Çakır, Güney Dal, Sulhi Dölek, Tarık Günersel, Zeynep Karabey, Cemil Kavukçu, Duran Yılmaz, Muzaffer Abayhan, Ülkü Ayvaz, Şükran Farımaz, İsmail Gümüştaş, Özcan Karabulut, İzzet Kılıçlı, Ayla Kutlu, Ayşe Kulin, Ahmet Önel, Lütfiye Aydın, Mehmet Güreli, Ahmet Yurdakul, Murathan Mungan, Feride Çiçekođlu, Cengiz Ördensever, Semra Özdamar, Buket Uzuner, Gülderen Bilgili, Jale Sancak, Özgen Ergin, Ali Balkız, Mustafa Hakkı, Mario Levi, Kürşat Başar, Sezer Ateş Ayvaz, Mahir Öztaş, Süheyla Acar Kalyoncu, Ayfer Tunç, Ali Nurettin Gürses, Ayfer Coşkun, Süalp Çekmecici, Hatice Bilen, Ahmet Tulgar, Zeynep Aliye, Zeynep Ankara, Neşe Cehiz, Yavuzer Çetinkaya, A. Didem Uslu, Nurten Ay, Yurdaer Erkoca, Halime Toros, Atilla Şenkon, Emine Işın, Oya Baydar, Yeşim Dorman Müderrisođlu, Perihan Nuray Tekin, Barlas Özarıkça, İzzet Harun Akçay, Fatoş Dilber, Dinçer Sezgin, Hasan Ali Toptaş, Berrin Kırımlioğlu, Ümit Kıvanç, Cemile Çakır...

Bu dönemsel ayrıştırmayı göz önüne alarak, soruşturmada ortaya çıkan tabloya baktığımızda, görülen şudur:

Şair ve yazarlarımız burada, çoğunlukla, kendi beğenilerini öne çıkarmışlardır.

Sait Faik/Sabahattin Ali, soruşturmayı yanıtlayanlarca, ortak addır. Ama bu sürecin asıl belirleyici adları çoğunlukla göz ardı edilmiştir.

Diğer bir ortak yaklaşım da (sayısal tespit yetersiz de olsa); öykücülüğümüzün bu süreçteki oluşumuna katkısı olan modernleşme yolunca döneminin '1950 Kuşağı' öykücüleridir. Öykücülüğümüzün nirengi noktasıdır bu dönem. Bundan sonraki her dönemde belirleyici/etkileyici bir niteliği vardır, bu kuşağın.

Yapılanma ve yeniden oluşum dönemlerine pek ilgi gösterilmemiş. Oysa bir Sevim Burak, Füzûzan, Tomris Uyar, Bekir Yıldız, Adalet Ağaoğlu, Tezer Özlü ardılı kuşakları etkileyen öykücülerdir.

Bu bağlamda yenileşme döneminin öne çıkan adları ise bu "takım"da yer alamamıştır.

Bu sıralamayı daha da uzatabiliriz. Soruşturma ile ortaya çıkan şudur: Böylesi benzer ayrıştırma şiir, roman, eleştiri/deneme için de yapılırsa sanırım, benzer bir durumla

karşılaşacağız! Birçok eksikliği içinde taşıyan, yerli yerince değerlendirmeden ön/öz görülerimizle "bu, budur" deyip, kestirip atma...

Yukarıda da imlediğimiz gibi; bu, bence, yazınıımızdaki önemli bir şeyin eksikliğini ortaya koyuyor: Yazınsal birikimin kapsayıcı, değerlendirici eleştirel tarihinin yazılmaması.

Örneğin; ortak bir kanı, "Sait Faik/ Sabahattin Ali önemli." Ama neden? Peki; Ömer Seyfettin/ Memduh Şevket Esendal ne oluyor? Ya Refik Halit Karay, Kenan Hulusi Koray?

Değerler yerli yerince oturtulmadığı için; şu ya da bu yönelimlerin/ beğenilerin bağımlılığından kurtulamayarak; yazarlarımızı, şairlerimizi 'özel ilgi, bilgi ve beğenilerimizle' ön ya da art sıralarda anmayı yeğliyoruz.

Bir başka örnek vermek istiyorum: Romanda Reşat Enis adı hiç anılmaz. Ama toplumsal gerçekçi yönelimin, özellikle Orhan Kemal - Yaşar Kemal romancılığının ilk nüvesini, etki/kaynaklarını onun romancılığının oluşturduğu pek bilinmez. Aynı şeyi Sadri Ertem'in, Kemal Bilbaşar'ın öykücülüğü için de söyleyebiliriz. Nedense Sait Faik'i anarız, onun öyküsünün kaynaklarından biri olan Memduh Şevket Esendal öykücülüğünü göz ardı ederiz. Sabahattin Ali hep önem kazanır; Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Sadri Ertem anılmaz bile.

Nitelik ayrı bir şey, etki kaynağı olmak ayrı bir şey. O, bir kıvılcımdır; ardına gelenler onu biçimler. Ama biz hep o kıvılcımları göz ardı ede ede yürüyoruz.

Yazın tarihi aynı zamanda bir ülkenin tarihsel, toplumsal, siyasal dönüşümleri/gelişimlerinin tarihidir de. Yazınıımız hep böyle varolagemiştir. Bu gelişim çoğunlukla bir gösterge olmuştur.

Bu iç içeliği kavramak, o bütünün eleştirel tarihini yazmakla mümkündür. Yoksa bu tür soruşturmalarda ortaya çıkan tablolarla bir ülkenin yazınsal birikiminin "oluşum ve gelişiminde en büyük pay sahibi" olanlar hiçbir zaman belirlenemez.

Eğer, bu bağlamda, sözü edilen katkıda bulunanları anmamız gerekiyorsa; Ömer seyfettin ve Memduh Şevket Esendal'ın açtığı yolda iki ana kolda gelişen öykücülüğümüzün bu süreçte ki gelişimine katkısı/etkisi olanlar şunlardır:

Ömer Seyfettin Mahmut Şevket Esendal Refik Halit Karay F. Celâlettin Sadri Ertem Kenan Hulusi Koray Sabahattin Ali Sait Faik Abasıyanık Orhan Kemal Haldun Taner Aziz Nesin Bilge Karasu Adnan Özyalçın Tarık Dursun K. Füzûzan Nezihe meriç Bekir Yıldız Tomris Uyar Ayşe Kilimci Adalet Ağaoğlu İnci Aral Selim İleri Ahmet Yurdakul Hulki Aktunç Cemil Kavukçu Murathan Mungan

Bu belirlemenin öykü coğrafyamızdaki akışım/etkileşim/gelişim durumunu; yönelimleri, kuşaklararası etkileyici olanları bir sonraki yazımda dile getireceğim.

*Gerçekçilik Yolunda, Feridun Andaç, Cem Yayınevi,1989.